~YESODOT~
Foundations of Emuna

פרשת חיי שרה

פרק כג (א) וַיִּהְיוּ֙ חַיֵּ֣י שָׂרָ֔ה מֵאָ֥ה שָׁנָ֖ה וְעֶשְׂרִ֣ים שָׁנָ֑ה וְשֶׁ֥בַע שָׁנִ֛ים שְׁנֵ֥י חַיֵּ֖י שָׂרָֽה׃ (ב) וַתָּ֤מָת שָׂרָה֙ בְּקִרְיַ֣ת אַרְבַּ֔ע הִ֥וא חֶבְר֖וֹן בְּאֶ֣רֶץ כְּנָ֑עַן וַיָּבֹ֣א אַבְרָהָ֔ם לִסְפֹּ֥ד לְשָׂרָ֖ה וְלִבְכֹּתָֽהּ׃ (ג) וַיָּ֕קָם אַבְרָהָ֖ם מֵעַ֣ל פְּנֵ֣י מֵתֹ֑ו וַיְדַבֵּ֥ר אֶל־בְּנֵי־חֵ֖ת לֵאמֹֽר׃ (ד) גֵּר־וְתוֹשָׁ֥ב אָנֹכִ֖י עִמָּכֶ֑ם תְּנ֨וּ לִ֜י אֲחֻזַּת־קֶ֣בֶר עִמָּכֶ֗ם וְאֶקְבְּרָ֥ה מֵתִ֛י מִלְּפָנָֽי׃ (ה) וַיַּעֲנ֥וּ בְנֵי־חֵ֖ת אֶת־אַבְרָהָ֥ם לֵאמֹ֖ר לֹֽו׃ (ו) שְׁמָעֵ֣נוּ אֲדֹנִ֔י נְשִׂ֥יא אֱלֹהִ֖ים אַתָּ֣ה בְתוֹכֵ֑נוּ בְּמִבְחַ֤ר קְבָרֵ֙ינוּ֙ קְבֹ֣ר אֶת־מֵתֶ֔ךָ אִ֥ישׁ מִמֶּ֖נּוּ אֶת־קִבְרֹ֥ו לְא־יִכְלֶ֛ה מִמְּךָ֥ מֵקְבֹ֖ר מֵתֶֽךָ׃ (ז) וַיָּ֕קָם אַבְרָהָ֖ם וַיִּשְׁתַּ֣חוּ לְעַם־הָאָ֑רֶץ לִבְנֵי־חֵֽת׃ (ח) וַיְדַבֵּ֥ר אִתָּ֖ם לֵאמֹ֑ר אִם־יֶ֣שׁ אֶת־נַפְשְׁכֶ֗ם לִקְבֹּ֤ר אֶת־מֵתִי֙ מִלְּפָנַ֔י שִׁמְעֻ֖ונִי וּפִגְעוּ־לִ֣י בְּעֶפְרֹ֣ון בֶּן־צֹ֑חַר׃ (ט) וְיִתֶּן־לִ֨י אֶת־מְעָרַ֤ת הַמַּכְפֵּלָה֙ אֲשֶׁר־לֹ֣ו אֲשֶׁ֔ר בִּקְצֵ֥ה שָׂדֵ֖הוּ בְּכֶ֣סֶף מָלֵ֗א יִתְּנֶ֥נָּה לִ֛י בְּתֹוכְכֶ֖ם לַאֲחֻזַּת־קָֽבֶר׃ (י) וְעֶפְרֹ֣ון יֹשֵׁ֔ב בְּתֹוךְ֙ בְּנֵי־חֵ֔ת וַיַּ֣עַן עֶפְרֹ֔ון הַחִתִּ֖י אֶת־אַבְרָהָ֑ם בְּאָזְנֵ֣י בְנֵי־חֵ֗ת לְכֹ֛ל בָּאֵ֥י שַׁעַר־עִירֹ֖ו לֵאמֹֽר׃ (יא) לֹ֣א אֲדֹנִ֔י שְׁמָעֵ֖נִי הַשָּׂדֶ֣ה נָתַ֣תִּי לָ֔ךְ וְהַמְּעָרָ֥ה אֲשֶׁר־בֹּ֖ו לְךָ֣ נְתַתִּ֑יהָ לְעֵינֵ֣י בְנֵי־עַמִּ֔י נְתַתִּ֖יהָ לָ֑ךְ קְבֹ֖ר מֵתֶֽךָ׃ (יב) וַיִּשְׁתַּ֣חוּ אַבְרָהָ֔ם לִפְנֵ֖י עַ֥ם הָאָֽרֶץ׃ (יג) וַיְדַבֵּ֥ר אֶל־עֶפְרֹ֖ון בְּאָזְנֵ֣י עַם־הָאָ֑רֶץ לֵאמֹ֗ר אַךְ֙ אִם־אַתָּ֣ה לֻ֔ו שְׁמָעֵ֖נִי נָתַ֣תִּי כֶ֣סֶף הַשָּׂדֶ֔ה קַ֖ח מִמֶּ֑נִּי וְאֶקְבְּרָ֥ה אֶת־מֵתִ֖י שָׁמָּֽה׃ (יד) וַיַּ֥עַן עֶפְרֹ֖ון אֶת־אַבְרָהָ֥ם לֵאמֹ֖ר לֹֽו׃ (טו) אֲדֹנִ֕י שְׁמָעֵ֖נִי אֶ֣רֶץ אַרְבַּ֤ע מֵאֹת֙ שֶׁ֣קֶל־כֶּ֔סֶף בֵּינִ֥י וּבֵינְךָ֖ מַה־הִ֑וא וְאֶת־מֵתְךָ֖ קְבֹֽר׃

רש"י

כג:א ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים - לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת מאה כבת עשרים לחטא, מה בת עשרים לא חטאה, שהרי אינה בת עונשין, אף בת מאה בלא חטא, ובת עשרים כבת שבע ליופי[48]:

שני חיי שרה - כלן שוין לטובה:

כג:ב בקרית ארבע[49] - על שם ארבע ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם. דבר אחר על שם ארבעה זוגות שנקברו שם איש ואשתו אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה:

ויבא אברהם - מבאר שבע:

רש"י (המשך)

לספוד לשרה ולבכתה - ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרחה נשמתה ממנה ומתה:

כג:ד גר ותושב אנכי עמכם - גר מארץ אחרת ונתישבתי עמכם. ומדרש[50] אגדה אם תרצו הריני גר, ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקדוש ברוך הוא (לעיל יב ז) לזרעך אתן אתי הארץ הזאת:

כג:ט המכפלה - בית ועליה על גביו. דבר אחר שכפולה בזוגות:

כג:י ועפרון ישב - כתיב חסר, אותו היום מנוהו שוטר עליהם, מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה:

גור אריה

48 שלמות הגוף והנפש של שרה (על "בת עשרים כבת שבע ליופי") **בת עשרים כבת שבע ליופי וכו'.** ואם תאמר למה משבח אותה הכתוב ביופי, והלא כתיב (משלי לא, ל) "שקר החן וגו'", ונראה לומר דקרא לא איירי ביופי, רק מפני שהאדם הוא מחובר מב' חלקים - מגוף ונפש, והגיד לך הכתוב ששרה היתה שלימה בכל אלו הב' חלקים, ולא היה בה חסרון - אם שלימות הגוף, ואם שלימות הנפש, היתה שלימה בכל אלו השני חלקים, ולא היה בה חסרון. אם שלימות הגוף - דהא בת ד' היתה כבת ז' ליופי, והיופי הזה שהוא אינו לפי הטבע ולפי המנהג יורה על שהגוף הוא נקי והוא בהיר מבלי סיג, וכמו שתמצא אצל משה רבינו "לא כהתה עינו ולא נס ליחה" (דברים לד, ז), שגם זה מורה בהירות הגוף. ומה שהיתה בת ק' כבת ד', יורה על מעלת הנפש, והנה היתה שלימה בכל:

49 מעלת המקום וארבעת הקבורים בו (על "בקרית ארבע") וקשה דלמה הוצרך לכתוב כאן "קרית ארבע" ולא כתב כן למעלה, דכתב שם האדון לחוד, ואין שם אחר עמו, ויראה לומר שהכתוב מגיד על שם חשיבות המקום ומעלתו ששם מתה שרה - שהיו בה ד' ענקים, ולפי ענין ומדריגת הארץ היא מגדלת אנשים, יש מקום מגדלת גבורים (רש"י במדבר יג, יח), ולפיכך מה שהיו שם ד' ענקים מפני שהארץ ההיא גורמת. ובודאי מעלת המקום בעולם הזה מעיד על מעלת המקום שהוא כנגדו בעולם הבא, וכמו שהמקום בעולם הזה היה מיוחד לארבע ענקים שהם גבורים בכח הגוף - כך המקום הוא מיוחד לאחר מיתה לד' אנשים גבורים במעשיהם בנשמה, והם ד' זוגות שנקברו שם. ולפיכך פירש אחריו 'דבר אחר על שם ד' זוגות וכו'", וזה שרמזו רז"ל במדרש הזה (ב"ר נח, ד). וענין מספר ד' הוא מגלה לנו טעם הזה, כי המקום מיוחד לארבע, לפי שהמקום הזה היה דבק בעולם העליון אשר הוא מתפשט לד', כדכתיב (ר' בראשית ב, י) "ונהר יוצא מעדן ומשם יפרד לארבע ראשים":

50 זכות אברהם בארץ לקבורה (על "ומדרשו – אם תרצו הריני גר") **ומדרשו וכו'.** ואם תאמר והלא פירש רש"י גבי "ויהי ריב" (לעיל יג, ז) שעדיין לא זכה בה אברהם (קושית הרא"ם), ויראה לומר דהכי קאמר - כי מאחר שהקב"ה עתיד ליתן לי הארץ לגמרי - לכל הפחות יש לי זכות בה עתה לקבור את המת,

(טז) וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר׃ (יז) וַיָּקָם| שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מַמְרֵא הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ וְכָל־הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּכָל־גְּבֻלוֹ סָבִיב׃ (יח) לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ׃ (יט) וְאַחֲרֵי־כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל־פְּנֵי מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ (כ) וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃ {ס} **פרק כד (א)** וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיקֹוָק בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל׃

רש"י

לכל באי שער עירו - שכולן בטלו ממלאכתן ובאו לגמול חסד לשרה׃

כג:טז וישקל אברהם לעפרן - חסר וי"ו[51] , לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה, שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין, שנאמר (פסוק טז) עובר לסוחר, שמתקבלים בשקל בכל מקום ויש מקום ששקליהן גדולים שהן קנטרין, צינטיניי"ש [מטבעות של מאה] בלע"ז׃

כד:א ברך את אברהם בכל - בכל עולה בגימטריא בן, ומאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו אשה׃

רמב"ן (המשך)

כד:א "ברך את אברהם בכל" – ומדרש "בת היתה לו"

ברך את אברהם בכל - בעושר ונכסים וכבוד אורך ימים ובנים, וזאת כל חמדת האדם (אבן עזרא). והזכיר הכתוב זה לאמר כי היה שלם בכל, לא חסר דבר זולתי שיראה בנים לבנו שינחלו מעלתו וכבודו, ולכן התאוה לזה׃

ולרבותינו בזה ענין נפלא. אמרו (ב"ב טז ב) וה' ברך את אברהם בכל, רבי מאיר אומר שלא היתה לו בת, רבי יהודה אומר בת היתה לו, אחרים אומרים בת היתה לו ובכל שמה. דרש רבי מאיר שלא היתה לו בת לאברהם, וזו לו לברכה כי לא היה יכול להשיאה רק לבני כנען הארורים, ואם ישלחנה לארצו גם כן תעבוד שם עבודה זרה כמותם, כי האשה ברשות בעלה, ואברהם לא יחפוץ שיצא זרעו הכשר משרה אשתו חוצה לארץ, ואף כי יעבוד עבודה זרה. ורבי יהודה דרש כי בת היתה לו, דאפילו ברתא לא חסריה רחמנא (שם קמא א), והיא הברכה בכל, כי היה לו כל אשר יחמדו האנשים לא חסר דבר. ובאו אחרים והזכירו שם הבת׃

רמב"ן

כג:יט קבורת שרה בארץ כנען ולא בארץ פלשתים

וטעם ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה וגו' היא חברון בארץ כנען - כי שב לבאר השדה והמקום והארץ בעבור כי כל הפרשה הזכירה בני חת ועפרון החתי, לפיכך הזכיר בסוף כי הוא בארץ כנען אשר היא ארץ ישראל, וכן אמר בתחילת הפרשה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען, וכל זה לבאר כי הצדקת מתה בארץ ישראל ושם נקברה, כי החתים ממשפחות כנען׃

ולפי דעתי כי טעם הכתובים אינו אלא להזכיר כי היא ארץ כנען לא ארץ פלשתים, כי מפני שאמר ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים (לעיל כא לד), וכל מגוריו בארץ ההיא בגרר ונחל גרר ובאר שבע ומשם לחברון ומחברון לשם, על כן הזכיר כי חברון הוא בארץ הכנעני היושב בהר ההוא, לא בארץ פלשתים הנזכרת לאברהם. והוסיף בסוף להודיע המערה שהיא בשדה המכפלה על פני ממרא, שזה השם הנודע אליה׃

ונכתבה זאת הפרשה להודיע חסדי השם עם אברהם שהיה נשיא אלהים בארץ אשר בא לגור שם, והיחיד וכל העם היו קוראין לו "אדוני", והוא לא אמר להם כן שהיה שר וגדול, וגם בחייו קיים לו ואגדלה שמך והיה ברכה, ואשתו מתה ונקברה בנחלת ה'. ועוד כי רצה להודיענו מקום קבורת האבות באשר אנחנו חייבים לכבד מקום קבורת אבותינו הקדושים. ורבותינו אמרו (ב"ב טז א) שגם זה מן הנסיונות של אברהם שבקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה אותו׃

ולא ידעתי טעם לדברי רבי אברהם שאומר להודיע מעלת ארץ ישראל לחיים ולמתים, ועוד לקיים לו דבר השם להיות לו נחלה, כי מה מעלה לארץ בזה כי לא יוליכנה אל ארץ אחרת לקברה, ודבר השם לאברהם על כל הארץ היה ונתקיים רק בזרעו׃

גור אריה

וכיון שאתם אין רוצים למכור - אקח אותה כך מצד הדין, שהקב"ה אמר "לזרעך אתן את הארץ" (לעיל יב, ז). ועוד יש לפרש דכך אמר אברהם 'אם תרצו הריני גר', כלומר אם תרצו למכור לי הקרקע - הריני גר ואקח אותה בדמים, ואם לאו, שאתם אומרים שאין ראוי למכור לי אחוזה בעבור שאני כמו גר, ואף אם אני היום כאן דרך גירות אין ראוי למכור לי אחוזה שהיא אחוזת עולם לאדם, 'אטלנה מן הדין' בחינם, שהרי לי נתנה הארץ לאחוזת עולם. אבל בודאי אין ראוי לומר כן, כיון שעתה אתם דרים בארץ, אין ראוי ליקח אותה מאתכם לפי שעה - שאתם בה, אם כן היה ראוי למכור לי קרקע אף על גב שאני גר ראוי למכור לי קרקע, לפי שאני עתה בארץ. אבל לפי סברתם שאין נותנים אחוזה לגר אלא למי שהארץ היא לו לאחוזה ואינו בה דרך גירות - אם כן כל הארץ שלי, ואטלנו מן הדין בלא דמים׃

51 עפרון רע עין (על "וישקל – חסר וי"ו) **(טז) חסר וי"ו.** כלומר שהיה חסר מפני שהיה מדקדק עמו כל כך, ומתחלה אמר לעשות הרבה - ומעט לא עשה, זה יורה שהוא חסר. ועוד עפרון חסר בגימטריא 'רע עין', שהיה רע עין, ולא היה רוצה לקבל רק משקל גדול. ומה שנקרא זה 'מעט', לפי שאין חילוק בין

(ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ הַמֹּשֵׁל בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי׃

רש"י

כד:ב תחת ירכי - לפי שהנשבע[52] צריך שיטול בידו חפץ של מצוה, כגון ספר תורה או תפילין, והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה׃

רמב"ן (המשך)

רבי שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו, אמר לו אילו לא באתי אלא לשמוע זה הדבר מפיך די׃

ומבואר זה במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר כב). אמרו בפסוק אנכי ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי (ישעיה מד כד), אני כשנטעתי אילן זה להשתעשע בו כל העולם ורקעתי בו הכל וקראתי שמו כל, שהכל תלוי בו והכל ממנו יוצא, והכל צריכין לו ובו צופין ולו מחכים, ומשם פורחים נשמות, לבדי הייתי כשעשיתי אותו ולא יגדל עליו מלאך לאמר אני קדמתי לך. גם בעת שרקעתי ארצי שבה נטעתי ושרשתי אילן זה ושמחתים ביחד ושמחתי בהם, מי אתי שגליתי לו סודי זה, עד כאן׃

ועוד שם מבואר מאי ברוגז רחם תזכור (חבקוק ג ב), אמר בעת שחטאו לך בניך ותכעס עליהם רחם תזכור, ומאי רחם תזכור, זכור אותו שאמר ארחמך ה' חזקי (תהלים יח ב), ונתת לו המדה הזאת שהיא שכינתן של ישראל, וזכור בנו שירשה ונתת לו המדה הזאת, שהיא שכינתו של ישראל דכתיב (מ"א ה כו) וה' נתן חכמה לשלמה, וזכור אביהם אברהם דכתיב זרע אברהם אוהבי (ישעיה מא ח), ובקרב שנים תודיע (חבקוק ג ב). ומהיכן היתה בת לאברהם, הן, דכתיב וה' ברך את אברהם בכל, וכתיב (ישעיה מג ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו, ההיא ברכה היתה בתו, או לא היתה אלא אמו, הן בתו היתה, משל לאדון שהיה לו עבד שלם תמים לפניו ונסהו בכמה נסיונות ועמד בכולן, אמר האדון מה אתן לעבד זה או מה אעשה לו, אלא אצונו לאחי הגדול ליעצו ולשמרו ולכבדו, חזר העבד עם אחיו הגדול ולמד מדותיו, אהבו האח וקראו אוהבי דכתיב זרע אברהם אוהבי, אמר מה אתן לו או מה אעשה לו, הנה כלי נאה עשיתי ובו מרגליות נאות ואין כמותן והם סגולת מלכים, אתננה לו ויזכה במקומי, הדא הוא דכתיב וה' ברך את אברהם בכל, עד כאן׃

רמב"ן

ובאמת שאין הכוונה לאחרים והמחלוקת להם עם רבי יהודה להודיע אותנו שם הבת הזאת בלבד, וחלילה להם שיוציאו ברכתו של אברהם שהיא גדולה וכללית לענין זה, שיאמר הכתוב כי ברך אתו השם בבת אחת ששמה כך׃

אבל אחרים חדשו בפירוש הכתוב הזה ענין עמוק מאד ודרשו בזה סוד מסודות התורה, ואמרו כי "בכל" תרמוז על ענין גדול, והוא שיש להקב"ה מדה תקרא "כל", מפני שהיא יסוד הכל, ובה נאמר (ישעיה מד כד) אנכי ה' עושה כל, והוא שנאמר (קהלת ה ח) ויתרון ארץ בכל הוא, יאמר כי יתרון הארץ וטובה הגדולה השופע על כל באי עולם בעבור כי בכל היא, והיא המדה השמינית מי"ג מדות, ומדה אחרת תקרא בת נאצלת ממנה, ובה הוא מנהיג את הכל, והיא בית דינו של הקדוש ברוך הוא הנרמז במלת וה' בכל מקום (ב"ר נא ב), והיא שנקראת כלה בספר שיר השירים, בעבור שהיא כלולה מן הכל, והיא שחכמים מכנים שמה כנסת ישראל במקומות רבים בעבור שהיא כנוסת הכל. והמדה הזאת היתה לאברהם כבת, כי הוא איש החסד ויתנהג בזו, ולכך אמרו אחרים כי אין הברכה הזאת שנתברך בכל רומזת על שהוליד בת משרה אשתו, או שלא הוליד, אבל היא רומזת ענין גדול שברך אותו במדה שהיא בתוך מדת הכל ולכן תקרא גם היא כל, כלשון כי שמי בקרבו (שמות כג כא). והנה הוא מבורך בשמים ובארץ, ולכך אמר בה' אלהי השמים ואלהי הארץ׃

והענין הזה נמצא לרבותינו רמוז בהגדות במקומות רבים, כענין שאמרו במדרש חזית (שהש"ר ג כא) שאל רבי שמעון בן יוחאי את רבי אליעזר ברבי יוסי אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו (שה"ש ג יא), אמר לו הן, אמר לו היאך, אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבבה יותר מדאי והיה קורא אותה בתי, לא זז מחבבה עד שקרא אותה אחותי, ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אמי, כך בתחילה חבב הקדוש ברוך הוא את ישראל וקראן בתי, הדא הוא דכתיב (תהלים מה יא) שמעי בת וראי, ולא זז מחבבן עד שקראן אחותי, שנאמר (שה"ש ה ב) פתחי לי אחותי רעיתי, ולא זז מחבבן עד שקראן אמי, שנאמר (ישעיה נא ד) הקשיבו אלי עמי ולאומי, לאמי כתיב. עמד

גור אריה

משקל גדול למשקל קטון, רק שמוציא המשקל הגדול יותר בריוח, ולפיכך אמרינן בבבא מציעא (ר' נב ע"ב) המעמיד על זוזי נקרא רע עין, פירוש מי שאינו רוצה לקבל רק מעות שהם טובים מאד הוא רע, שמדקדק כל כך עם חבירו. וכן היה עפרון גם כן, מעמיד עצמו על זוזי לתת לו קינטרין גדולים, ולפיכך כתב חסר - שיורה על שהוא חסר, והוא 'רע עין' במספר. ואם תאמר אחר שאברהם נתן הכסף במשקל גדול לעפרון מה לו לעשות, וכי יאמר תן לי שקלים קטנים, ונראה לומר מפני שאמר עפרון "ד' מאות שקל כסף", ולא הוי ליה לומר רק 'ד' מאות שקלים' כדכתיב (שמות כא, לב) "שלשים שקלים יתן לאדוניו", אלא שאמר שהם כסף מלא במשקל שלהם, ולפיכך כתיב "וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת", כלומר ייתור לשון "כסף" שדבר באזני בני חת, שיובן מדבריו שקלים גדולים שכספם מלא, לכך נתן לו שקלים גדולים. ועוד כיון שהמת היה מונח, ואברהם היה שוהה לשקול השקלים, ובודאי אם רצה עפרון לקבל כל שקלים לא היה אברהם עושה זה לעשות עכוב בחנם, אלא על כרחך לא היה רוצה עפרון רק בשקלים גדולים׃

52 **שבועה בברית המילה** (על "תחת ירכי – מצוה ראשונה") **(ב) שישבע וכו'.** ואין להקשות שישבע אליעזר במילה שלו, דזה אין קשיא, דכיון דצריך ליקח חפץ - אין לקיחת חפץ דבר שהוא גופו, ולפיכך נשבע במילה של אברהם. ומה שאמר 'שהיא מצוה ראשונה', לא שנתן טעם שהיה לו ליקח מצוה אחרת, שהרי אין מצוה אחרת שישבע בה, שלא נצטווה אברהם רק במצוה זאת (לעיל יז, י) ומצות העקידה (לעיל כב, ב), אלא הכי פירושו אף על גב דודאי דבר של

(ג) וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּיקֹוָק אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב
בְּקִרְבּוֹ׃ (ד) כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק׃ (ה) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוּלַי לֹא־תאבֶה
הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרַי אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הֶהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בִּנְךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָצָאתָ מִשָּׁם׃ (ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם
הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תָּשִׁיב אֶת־בְּנִי שָׁמָּה׃ (ז) יְקֹוָק| אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר דִּבֶּר־
לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־ לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם׃ (ח)
וְאִם־לֹא תאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקֵּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת רַק אֶת־בְּנִי לֹא תָשֵׁב שָׁמָּה׃ (ט) וַיָּשֶׂם הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ
תַּחַת יֶרֶךְ אַבְרָהָם אֲדֹנָיו וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה׃ (י) וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב
אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־אֲרַם נַהֲרַיִם אֶל־עִיר נָחוֹר׃ (יא) וַיַּבְרֵךְ הַגְמַלִּים מִחוּץ לָעִיר אֶל־בְּאֵר הַמָּיִם לְעֵת עֶרֶב
לְעֵת צֵאת הַשֹּׁאֲבֹת׃ (יב) וַיֹּאמַר| יְקֹוָק אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם הַקְרֵה־נָא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד עִם אֲדֹנִי אַבְרָהָם׃

רש"י

כד:ז ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי - ולא אמר ואלהי הארץ, ולמעלה אמרב (פסוק ג) ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ. אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ, שהרגלתיו בפי הבריות, אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ, שלא היו באי עולם מכירים בו, ושמו לא היה רגיל בארץ׃

כד:ח ונקית משבועתי וגו' - וקח לו[53] אשה מבנות ענר אשכול וממרא׃

כד:י מגמלי אדוניו - נכרין היו[54] משאר גמלים, שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים׃

רמב"ן

ואם תבין מה שכתבתי תדע מאמר הנשים הארורות שאמרו ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל (ירמיה מד יח), ולמה נכתבה המלה חסרת האל"ף, ותשכיל דברים רבים סתומים בתורה ומקרא. ואילו ידע זה המתהדר בסודותיו תאלמנה שפתיו מהלעיג על דברי רבותינו, ולכן כתבתי זה לסכור פי הדוברים על הצדיקים עתק׃

כד:ג "אלהי הארץ" – מעלת ארץ ישראל

אלהי השמים ואלהי הארץ - הקדוש ברוך הוא יקרא אלהי ארץ ישראל, כדכתיב (מ"ב יז כו) לא ידעו את משפט אלהי הארץ, וכתוב (דהי"ב לב יט) וידברו אל אלהי ירושלים כעל אלהי עמי הארץ. ויש בזה סוד עוד אכתבנו בעזרת השם (עיין ויקרא יח

גור אריה

קדושה כגון תפילין יותר עדיף, ועל זה אמר 'שהיא מצוה ראשונה', שאחר כך נצטוה בעקידה, ולפיכך בחר במצוה זאת ולא בתפילין. אך קשה מיעקב שהשביע ליוסף נמי תחת יריכו (להלן מז, כט), ושם לא שייך הני טעמא, ודוחק לומר כיון דאברהם עשה זה הוחזק להישבע בכך, ונראה לומר דודאי מנהג באותו זמן להיות נשבע כך לשום היד תחת הירך של מי שהוא נשבע לו, כמו שכתב הראב"ע (כאן) שכך היה דרך האומות שישים הנשבע ידו תחת ירך המשביע, שיהיה הנשבע ברשות אותו שנשבע לו לעשות כמו שיצוה אותו, ולפיכך גבי יעקב הוצרך להשביעו כפי מנהג האומות, כדי שלא יאמר פרעה - אביך אשר השביעך להעלותו לארץ כנען לא השביעך כפי הדת, ואין כאן שבועה, ולפיכך השביע אותו כפי המנהג. וכאן שהוצרך לתת טעם מפני מצות המילה, לפי שקשה לרש"י דמה לאברהם כפי מנהג האומות, היה לו להשביעו בנקיטת חפץ, ותירץ שיש כאן נמי המילה, שהיא נקיטת חפץ שהיה משביעו בה׃

53 היקף שבועת אליעזר (על "וקח לו מבנות ענר אשכול וממרא") **(ח) וקח לי אשה מבנות ענר וכו'.** כי אחר שהשבועה היתה עליה כדכתיב (פסוק ג) "לא תקח אשה מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו", ולא היה צריך לומר "בקרבו", אלא זהו ענר אשכול וממרא אשר היה אברהם יושב בקרבו, וגם עליהם השביעו שלא יקח אשה לבנו אף על גב שהם כשרים, ולא הוצרך לומר "בקרבו", כי מאחר שאמר "מבנות הכנעני" (פסוק ג) כל כנען במשמע, אלא לומר שעליהם קאי "ונקית משבועתי זאת", דהיינו שלא ליקח אשה מבנות ענר, וקח אשה מן ענר אשכול וממרא. ועוד מדאמר "ונקית משבועתי זאת" משמע שבועה אחרונה שהשביעו גם על בנות ענר אשכול וממרא, וזה "אשר אנכי יושב בקרבו", ועל שבועה אחרונה אמר "ונקית משבועתי זאת" - וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא, אבל שבועה שלא יקח אשה משאר בנות כנען - כדקאי קאי׃

ואם תאמר והא רש"י פירש לקמן (פסוק מט) "ואפנה על ימין או על שמאל" - לקח מבנות לוט או ישמעאל, ונראה לומר כי מפני שאמר למעלה שיקח לו אשה ממולדתו (פסוק ד), וישמעאל ולוט גם כן ממולדתו, ואמנם ילך תחלה אל נחור מפני שאמר "כי אם אל ארצי וממולדתי", ומשפחת נחור 'ארצו ומולדתו', אבל אם לא יתן לו אז יפנה על ימין או על שמאל, דהא איכא חדא, דהיינו מולדתו. ומה שפירש כאן מבנות ענר אשכול וממרא וכו', היינו מפני שכתב "ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך וגו'", שכולל כל שהוא ממשפחתו, ועל זה אמר "ואם לא תאבה" - 'ולקחת אשה מבנות ענר אשכול וממרא'׃

ומה שהורשה ליקח מבנות כנען ולא מבנות אליעזר עצמו, שהוא היה צדיק יותר, נראה כי בבנות ענר אשכול וממרא אין כל כך קללה לפי שהיו בעלי ברית אברהם (לעיל יד, יג), ונאמר (לעיל יב, ג) "ואברכה מברכך" ושייך בהם ברכה, אבל אליעזר סוף שגם הוא היה משרת את אברהם והיה זקן ביתו (פסוק ב) - מפני שעיקר הקללה שהם עבדים (לעיל ט, כה), ועדיין אותה קללה בו שהיה עבד, ולפיכך לא רצה שיקח את בתו׃

54 אין סומכין על הנס (על "גמליו נכרין היו") **(י) ניכרין היו וכו'.** אף על גב דחמור דר' פנחס בן יאיר לא היה אוכל מן הגזל (חולין ז.), מכל מקום אסור לסמוך על הנס (פסחים סד:)׃

(יג) הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וּבְנוֹת אַנְשֵׁי הָעִיר יֹצְאֹת לִשְׁאֹב מָיִם׃ (יד) וְהָיָה הַנַּעֲרָ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ הַטִּי־נָא
כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה וְאָמְרָה שְׁתֵּה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָהּ אֵדַע כִּי־עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם־אֲדֹנִי׃ (טו)
וַיְהִי־הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת אֲשֶׁר יָלְדָה לִבְתוּאֵל בֶּן־מִלְכָּה אֵשֶׁת נָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם וְכַדָּהּ עַל־
שִׁכְמָהּ׃ (טז) וְהַנַּעֲרָ טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתָּעַל׃ (יז) וַיָּרָץ הָעֶבֶד
לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ׃ (יח) וַתֹּאמֶר שְׁתֵּה אֲדֹנִי וַתְּמַהֵר וַתֹּרֶד כַּדָּהּ עַל־יָדָהּ וַתַּשְׁקֵהוּ׃
(יט) וַתְּכַל לְהַשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת׃ (כ) וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ אֶל־הַשֹּׁקֶת וַתָּרָץ עוֹד
אֶל־הַבְּאֵר לִשְׁאֹב וַתִּשְׁאַב לְכָל־גְּמַלָּיו׃ (כא) וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת הַהִצְלִיחַ יְקֹוָק דַּרְכּוֹ אִם־לֹא׃ (כב)
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב
מִשְׁקָלָם׃ (כג) וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אַתְּ הַגִּידִי נָא לִי הֵיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלִין׃ (כד) וַתֹּאמֶר אֵלָיו בַּת־בְּתוּאֵל אָנֹכִי
בֶּן־מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנָחוֹר׃ (כה) וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם לָלוּן׃ (כו) וַיִּקֹּד הָאִישׁ
וַיִּשְׁתַּחוּ לַיקֹוָק׃ (כז) וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְקֹוָק אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם אֲדֹנִי אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ
נָחַנִי יְקֹוָק בֵּית אֲחֵי אֲדֹנִי׃ (כח) וַתָּרָץ הַנַּעֲרָ וַתַּגֶּד לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ (כט) וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ
לָבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל־הָעָיִן׃ (ל) וַיְהִי֩ כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־הַצְּמִדִים֩ עַל־יְדֵי אֲחֹתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבְקָה
אֲחֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמַלִּים עַל־הָעָיִן׃ (לא) וַיֹּאמֶר בּוֹא בְּרוּךְ יְקֹוָק
לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים׃

רש"י

כד:יד אותה הכחת - ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדאי ליכנס בביתו של אברהם. ולשון הוכחת ביררת[55] , אפרוביש"ט בלע"ז [להראות בבירור]:

כד:טז ואיש לא ידעה - שלא כדרכה, לפי שבנות הגוים היו משמרות מקום בתוליהן ומפקירות עצמן ממקום אחר, העיד על זו שנקיה מכל:

כד:יז וירץ העבד לקראתה - לפי שראה שעלו המים לקראתה:

כד:כב בקע - רמז לשקלי ישראל[56] בקע לגלגלת:

ושני צמידים - רמז לשני לוחות מצומדות:

רמב"ן

כה). אבל בפסוק (ז) לקחני מבית אבי לא נאמר בו אלהי הארץ כי היה בחרן או באור כשדים. וכן אמרו (כתובות קי ב) הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר (ש"א כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים:

רש"י (המשך)

עשרה זהב משקלם - רמז לעשרת הדברות שבהן:

כד:כג ויאמר בת מי את - לאחר שנתן לה שאלה, לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקדוש ברוך הוא דרכו:

גור אריה

55 האם ניחש אליעזר (על "אותה הכחת") **(יד) ביררת.** ואם תאמר היאך ניחש אליעזר עבד אברהם, ותרצו התוספות (חולין צה:) שלא נתן הנזמים תחלה, אלא שאל תחלה ואחר כך נתן הנזמים, ולא ידעתי מה הועילו התוספות בתירוץ זה, דסוף סוף היה סומך על ניחוש שלו שהאשה אשר תשקה אותו יקח אותה ליצחק, ואם לא רצתה להשקותו לא לקח אותה, הרי על ניחוש שלו היה סומך, ולא היה הניחוש בשביל הצמידים שיתן, אבל הניחוש היה בשביל שיקח אותה אשר תשקה אותו, ואין לומר דדעתו היה שאף אם לא תשקה אותו שיקח אותה - שזה דבר אינו כלל, דאם כן למה עשה הניחוש, ונראה אלי דלא הוי כהאי גוונא ניחוש, דהא אפילו בלא ניחוש שלו ראוי שיקח אליעזר אשה זאת - כיון שהיא גומלת חסד ראויה לביתו של אברהם (רש"י כאן), וכן גבי יונתן בלא ניחוש שלו ראוי הדבר, שאם יאמרו הם "עלו עלינו" (ש"א יד, ט) - מאחר שאומרים עלו אלינו אם כן יראים הם ולכך לא ירצו לבא אליהם, ואם כן אפילו סומך עליו לגמרי - אין זה ניחוש, כיון שבלא ניתוש ראוי הדבר בעצמו. ואין אסור הניחוש רק כאשר בלא ניחוש אין כאן שום טעם לדבר ההוא, ובודאי כהאי גוונא ניחוש הוא. ומה שאמרו (חולין צה:) 'כל ניחוש שאינו כניחוש של אליעזר עבד אברהם אינו ניחוש' - לא שהיה זה ניחוש, אלא שכך אומר - שכל מי שאינו סומך עליו כמו שסמך עליו אליעזר - אינו ניחוש כלל. העולה - לא היה זה ניחוש. ודבר זה נראה לי ברור שלא היה זה הוכחה לניחוש. ועוד נראה דשאני הכא מפני שהיה לדבר מצוה; גבי יונתן - מצוה היה להציל את ישראל, ואליעזר עבד אברהם - מצוה להביא אשה הגונה ליצחק, ולפיכך לא נאסר לו:

56 מדוע רמז לה מצוה זו (על "בקע – רמז לשקלי ישראל") **(כב) רמז לשקלי ישראל.** דאם לא כן מאי בא הכתוב לאשמועינן, שלא היה כל כך דבר גדול בקע משקל, שהכתוב משמע שנתן דבר גדול (כ"ה בראב"ם) - רמז לשקלים וכו', פירוש שצריכים לעבודה. ואם תאמר למה לה הרמז כאשר לא הבינה היא הרמז,

(לב) וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים וּמַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ (לג) וַיּוּשֶׂם לְפָנָיו לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי וַיֹּאמֶר דַּבֵּר׃ (לד) וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי׃ (לה) וַיקֹוָק בֵּרַךְ אֶת־אֲדֹנִי מְאֹד וַיִּגְדָּל וַיִּתֶּן־לוֹ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וַעֲבָדִם וּשְׁפָחֹת וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים׃ (לו) וַתֵּלֶד שָׂרָה אֵשֶׁת אֲדֹנִי בֵן לַאדֹנִי אַחֲרֵי זְקֻנָתָהּ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃ (לז) וַיַּשְׁבִּעֵנִי אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ׃ (לח) אִם־לֹא אֶל־בֵּית־אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי׃ (לט) וָאֹמַר אֶל־אֲדֹנִי אֻלַי לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי׃ (מ) וַיֹּאמֶר אֵלַי יְקֹוָק אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ אִתָּךְ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי׃ (מא) אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי כִּי תָבוֹא אֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם־לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי מֵאָלָתִי׃ (מב) וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל־הָעָיִן וָאֹמַר יְקֹוָק אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אִם־יֶשְׁךָ־נָא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֹלֵךְ עָלֶיהָ׃ (מג) הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה הַיֹּצֵאת לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ׃ (מד) וְאָמְרָה אֵלַי גַּם־אַתָּה שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב הִוא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֹכִיחַ יְקֹוָק לְבֶן־ אֲדֹנִי׃ (מה) אֲנִי טֶרֶם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל־לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתִּשְׁאָב וָאֹמַר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא׃ (מו) וַתְּמַהֵר וַתּוֹרֶד כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ וַתֹּאמֶר שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה וָאֶשְׁתְּ וְגַם הַגְּמַלִּים הִשְׁקָתָה׃ (מז) וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ וָאֹמַר בַּת־מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר בַּת־בְּתוּאֵל בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ מִלְכָּה וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל־אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ׃ (מח) וָאֶקֹּד וָאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיקֹוָק וָאֲבָרֵךְ אֶת־יְקֹוָק אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחַנִי בְּדֶרֶךְ אֱמֶת לָקַחַת אֶת־בַּת־אֲחִי אֲדֹנִי לִבְנוֹ׃ (מט) וְעַתָּה אִם־יֶשְׁכֶם עֹשִׂים חֶסֶד וֶאֱמֶת אֶת־אֲדֹנִי הַגִּידוּ לִי וְאִם־לֹא הַגִּידוּ לִי וְאֶפְנֶה עַל־יָמִין אוֹ עַל־שְׂמֹאל׃

רש״י

כד:לט אלי לא תלך האשה - אלי כתיב, בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו, אמר לו אברהם בני ברוך ואתה ארור, ואין ארור מדבק בברוך׃

כד:מב ואבא היום - היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ. אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים, שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה, והרבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמיזה׃

כד:מט על ימין - מבנות ישמעאל׃

רמב״ן

כד:לב גמלי אברהם – אין ה׳ מביא תקלה על ידי צדיקים

וענין ויפתח הגמלים - שפתח מוסרי צוארם כי המנהג להוליכם קשורים, או שהיו הולכים חגורים במושב המרכבה אשר עליהם, כלשון אל יתהלל חוגר כמפתח (מ״א כ יא), התפתחי מוסרי צוארך (ישעיה נב ב)׃

ורש״י כתב התיר זמם שלהם שהיה סותם פיהם שלא ירעו בשדות אחרים. ולשון בראשית רבה (ס ח) התיר זממיהם, רבי הונא ורבי ירמיה שאל לרבי חייא ברבי אבא, לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים לחמורו של רבי פנחס בן יאיר וכו׳. וזו שאלה לסתור פתוח הזמם, כי אי אפשר שיהיה החסידות בביתו

גור אריה

ואין זה קשיא, אף על גב דאיהי לא ידעה מזלה ידעה (מגילה ג.), ולפיכך רמז לה. ואם תאמר למה רמז לה זאת המצוה יותר משאר מצות, אלא נראה שראה אותה גומלת חסד (רש״י פסוק יד) ורמז לה עוד העבודה והתורה בשני צמידים על ידיה, כמו שמסיק, והשתא תהא לה שלשה דברים, שעל שלשתן העולם עומד ; התורה, והעבודה, וגמילות חסדים (אבות פ״א, מ״ב), ורמז לה מאחר שיש לה עמוד אחד - שיהיה לה כל שלשתן׃

ועוד כי אלו ג׳ דברים תמצא בישראל, תורה בישראל, עבודה בישראל, גומלי חסדים בישראל, שכן אמרו ז״ל כל מי שאינו גומל חסד אינו מישראל. והטעם שבישראל דוקא הם אלו דברים, כי אלו שלשה דברים הם עמודי עולם שהעולם עומד עליהם, ולכן אלו ג׳ דברים נתנו לאבות, שהם יסוד ועמודי עולם. גמילות חסד לאברהם, עבודה ליצחק שנעקד על גבי מזבח, תורה ליעקב יושב אוהלים (להלן כה, כז). ומן האבות בא לישראל. ורמז לה כיון שהיא גומלת חסדים - ראוי היא שיבא ממנה הזרע המבורך אשר להם אלו ג׳ דברים, אשר הם עמודי עולם׃

ויש לפרש כי בקע משקלו, שרמז לה בו שקלי הקרבנות - רמז לה טהרות נפשותיהן של ישראל, אשר הם קונים שלימות הנפשי, שנתן הקדוש ברוך הוא להם מצוה זאת בקע משקלו לכפר על נפשותיהן ולטהרם, וזהו מורה על זכוך הנפש שלהם. וכן בקע משקלו בעצמו - הוא הנפש, ועיין לקמן בפרשת תרומה (שמות כה, ב), שם תמצא מבואר דבר זה, כי בקע משקלו הוא עצם הנפשי. ותורה הוא שלימות השכל. וזאת המעלה הגדולה לישראל אשר להם שלימות

(נ) וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מֵיְקֹוָק יָצָא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ־טוֹב׃ (נא) הִנֵּה־רִבְקָה לְפָנֶיךָ קַח וָלֵךְ
וּתְהִי אִשָּׁה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְקֹוָק׃ (נב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם אֶת־דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה
לַיקֹוָק׃ (נג) וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּמִגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ׃ (נד) וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ
הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיָּלִינוּ וַיָּקוּמוּ בַבֹּקֶר וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי לַאדֹנִי׃ (נה) וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָ אִתָּנוּ
יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ׃ (נו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַיקֹוָק הִצְלִיחַ דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאדֹנִי׃ (נז)
וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא לַנַּעֲרָ וְנִשְׁאֲלָה אֶת־פִּיהָ׃ (נח) וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הֲתֵלְכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ׃
(נט) וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ וְאֶת־עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו׃ (ס) וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ
אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הֱיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו׃ (סא) וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל־הַגְּמַלִּים
וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת־ רִבְקָה וַיֵּלֶךְ׃ (סב) וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב׃
(סג) וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים׃ (סד) וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא
אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל׃ (סה) וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא
אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס׃ (סו) וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה׃ (סז) וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה
שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֶם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ׃ {פ} **פרק כה** (א) וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח
אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה׃ (ב) וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ׃ (ג) וְיָקְשָׁן יָלַד
אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים׃ (ד) וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־
אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה׃

רש״י

על שמאל - מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו של אברהם׃

כד:נ ויען לבן ובתואל - רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו׃

כד:נה ויאמר אחיה ואמה - ובתואל היכן היה, הוא היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו׃

כד:נז ונשאלה את פיה - מכאן שאין משיאין את האשה אלא מדעתה׃

כד:נח ותאמר אלך - מעצמי, ואף אם אינכם רוצים׃

כד:ס את היי לאלפי רבבה - את וזרעך תקבלו אותה ברכה שנאמר לאברהם בהר המוריה (לעיל כב יז) הרבה ארבה את זרעך וגו׳. יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת׃

כד:סג לשוח - לשון תפלה, כמו (תהלים קב א) ישפוך שיחו׃

כד:סד ותרא את יצחק - ראתה אותו הדור ותוהא מפניו׃

כד:סז האהלה שרה אמו - ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו, כלומר והרי היא שרה אמו, שכל זמן ששרה קיימת[57] היה

רמב״ן

של רבי פנחס בן יאיר גדול יותר מביתו של אברהם אבינו, וכאשר חמורו של רבי פנחס בן יאיר איננו צריך להשתמר מן הדברים האסורים לבעליו להאכילו, כל שכן גמליו של אברהם אבינו, ואין צריך לזממם, כי לא יאונה לצדיק כל און׃

רש״י (המשך)

נר דלוק מערב שבת לערב שבת, וברכה מצויה בעיסה, וענן קשור על האהל, ומשמתה פסקו, וכשבאת רבקה חזרו׃

אחרי אמו - דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה, ומשמתה הוא מתנחם באשתו׃

כה:א קטורה - זו הגר, ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטרת ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם׃

גור אריה

הנפש והשכל יותר מן האומות, כי נפשם של ישראל זכה וטהורה, וכן יש להם שלימות השכל. והנה רמז לה עצם ישראל קדושתן ומעלתן, ואמר לה אשרי מי שמזדווג בקדושים, כמו שאמרה שרה להגר (רש״י לעיל טז, ג) אשריך שזכית (ה) להדבק בגוף קדוש׃

57 **נר, ברכה בעיסה וענן – כנגד שלוש מצוות** (על ״כל זמן ששרה קיימת״) **כל זמן ששרה קיימת וכו׳.** נגד ג׳ מצות ; ברכה מצויה - נגד חלה. ונר דלוק - נגד הדלקה. וענן קשור על האהל - כי הענן הכבוד הוא שכינת הכבוד יתברך, וזהו לכבוד הקדושה והטהרה, כי הטהרה מביא לידי רוח הקודש כדאמרינן

(ה) וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק׃ (ו) וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם׃ (ז) וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָי מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים׃ (ח) וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ (ט) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מַמְרֵא׃ (י) הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר־קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׁמָּה קֻבַּר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ׃ (יא) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בְּאֵר לַחַי רֹאִי׃ {ס} (יב) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם׃

רש"י

כה:ה ויתן אברהם וגו' - אמר ר' נחמיה ברכה דיאתיקי[58], שאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם (לעיל יב ב) והיה ברכה, הברכות מסורות בידך לברך את מי שתרצה, ואברהם מסרם ליצחק׃

כה:ו הפילגשים - חסר כתיב, שלא היתה אלא פלגש אחת, היא הגר היא קטורה. נשים בכתובה, פילגשים בלא כתובה, כדאמרינן בסנהדרין (כא א) בנשים ופילגשים דדוד׃

נתן אברהם מתנות - פירשו רבותינו שם טומאה[59] מסרת להם. דבר אחר מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתנו לו, הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם׃

כה:ז מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים - בן מאה כבן שבעים, ובן שבעים כבן חמש בלא חטא׃

כה:ט יצחק וישמעאל - מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו, והיא שיבה טובה שנאמר באברהם׃

כה:יא ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו' - נחמו תנחומי אבלים. דבר אחר אף על פי שמסר הקדוש ברוך הוא את

רמב"ן

כה:ח "זקן ושבע" – שביעת רצון הצדיקים

זקן ושבע - שראה כל משאלות לבו ושבע כל טובה, וכן ושבע ימים (להלן לה כט), ששבעה נפשו בימים, ולא יתאוה שיחדשו בו הימים דבר, וכענין שנאמר בדוד וימת בשיבה טובה שבע ימים ועושר וכבוד (דברי הימים א כט כח). והוא ספור חסדי השם בצדיקים, ומדה טובה בהם שלא יתאוו במותרות, כענין שנאמר בהם תאות לבו נתת לו (תהלים כא ג), ולא כמו שנאמר בשאר האנשים אוהב כסף לא ישבע כסף (קהלת ה ט), ואמרו בו (קהלת רבה א יג) אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותיו בידו, יש בידו מנה מתאוה מאתים, השיגה ידו למאתים מתאוה לעשות ארבע מאות, שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף׃

ובבראשית רבה (סב ב) אמרו הקדוש ברוך הוא מראה להם לצדיקים מתן שכרן שהוא עתיד ליתן להם לעולם הבא, ונפשם שבעה והם ישנים. נתעוררו החכמים בזה ופירשו הכתוב שאומר "ושבע" במראה הזו׃

גור אריה

במסכת ע"ז, ולפיכך שרה שהיתה שומרת הטהרה מן הנדות - זכתה שיהיה ענן הכבוד שורה על האהל. אמנם בב"ר (ס, טז) אמרו עוד אחד, והוא שאמרו 'כל זמן ששרה היתה חיה היה ביתה פתוח לרווחה'. וד' דברים זכרו רז"ל במדרש, ורש"י השמיט אחד וקיצר דבריהם, ואולי עשה זה מפני כי לשלשה שזכר יש טעם כמו שנתבאר למעלה, אבל 'כל זמן שהיתה שרה חיה היה ביתה פתוחה לרווחה' אין טעם׃

אמנם מי שרוצה לעמוד על דברי רז"ל יש לו לדעת כי אלו הדברים נפלאים מורה על מעלת שרה, שהיתה מתברכת בכל הברכות. כי מה שהיה ענן קשור על האהל - הוא למדת אברהם, ודבר זה מבואר. וברכה מצויה בעיסה - כמו שאמרנו למעלה בתחלת לך לך (יב, ב, אות ה) "ואברכך" - 'זה שאומרים אלהי יצחק' (רש"י שם), ומשם הברכה, ולפיכך ברכה מצויה. ודלתותיה פתוחים לרווחה - הוא רמז לברכות יעקב, כי משם הרווחה באה לעולם, והוא ידוע. ונר דלוק מליל שבת לליל שבת - הוא ענין רביעי, והבן זה היטב׃

ואם אתה רוצה לומר כי הוא נגד ארבעה דברים שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם - נתקיים כל זמן ששרה היתה חיה, להודיע כי עמה יזכה. כי "ואעשך לגוי גדול" (לעיל יב, ב) - כבר נתבאר למעלה (גו"א שם אות ד) כי מפני שהוא לגוי גדול - הקדוש ברוך הוא מיחד שמו עליו כמו על אומה שלימה, לכך היה הענן של שכינה על האוהל, שזהו יחוד שמו עליו, כי ענן הכבוד היה על האוהל, אם כן השכינה על האוהל. וכנגד "ואברכך" (שם) ברכה מצויה בעיסה. וכנגד "ואגדלה שמך" דלתותיה היו פתוחות לרווחה לכל העולם, ובשביל כך היה שמו מתגדל בשביל הבאים בביתו, והיה יוצא טבעו בכל העולם (ראה רש"י שם פסוק א). ברכה בנר מערב שבת לערב שבת, ולא היה פוסק ברכתו עד ערב שבת אחר - נגד "והיה ברכה" (שם, שם ב), שרוצה לומר שהיה ברכה עד שיהיה מברך אחרים (רש"י שם), ומי שבירך את אחר - הוא עצמו ברכה שאינו פוסק. וזה הפירוש עם הראשון, הכל ענין אחד׃

אמרתי זה להגיד לך שאין ראוי לחסר מכוונת רז"ל (ב"ר ס, טז), כי כל דבריהם בחכמה ובשיעור, לא הוסיפו ולא גרעו. והנה רש"י רצה לחסר מדברי רז"ל, כי הם אמרו ד' והוא הביא רק ג', והנה זה חסרון מן הכוונה אשר רצו רז"ל׃

58 **כח הברכה שנמסר ליצחק** (על "ברכה דייתיקי") **(ה) ברכות דייתיקי וכו'.** שהרי כבר נתן כל אשר לו ליצחק (לעיל כד, לו, ורש"י שם), ומאי יתן לו עוד (כ"ה בראי"ם), אלא מה שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם "והיה ברכה" (לעיל יב, יב) שהוא יברך את מי שירצה (רש"י שם), אותה מתנה נתן ליצחק לברך את מי שירצה׃

59 **מה מסר אברהם לבני הפילגשים** (על "שם טומאה") **שמות הטומאה מסר להם וכו'.** בפרק חלק (סנהדרין צא.), ופירושו מעשה שדים וכשפים (רש"י שם). ולא שרוצה לומר שנתן להם להשתמש בכשפים, אלא לסלק כשפים ושד שנכנס באדם לסלקו, ודבר זה נתן להם, אבל שיהיו משתמשים בכשפים - אין

(יג) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם׃ (יד) וּמִשְׁמָע וְדוּמָה
וּמַשָּׂא׃ (טו) חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֶדְמָה׃ (טז) אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם
שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם׃ (יז) וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף
אֶל־עַמָּיו׃ (יח) וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל׃ {פ}

רש"י

הברכות לאברהם, נתיירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו, אמר יבא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקדוש ברוך הוא וברכו׃

כה:יז ואלה שני חיי ישמעאל וגו' - אמר רבי חייא בר אבא למה נמנו שנותיו של ישמעאל, כדי לייחס בהם שנותיו של יעקב. מן שנותיו של ישמעאל למדנו ששמש יעקב בבית עבר ארבע עשרה שנה כשפירש מאביו קודם שבא אצל לבן, שהרי כשפירש יעקב מאביו מת ישמעאל, שנאמר (להלן כח ט) וילך עשו אל ישמעאל וגו', כמו שמפורש בסוף מגילה נקראת (מגילה יז א)׃

ויגוע - לא נאמרה גויעה אלא בצדיקים׃[60]

גור אריה

נראה לומר כלל, שהרי התורה (שמות כב, יז) חייבה מיתה מי שהוא מתעסק בכשפים. ומעשה שדים - זהו אפשר דמותר, דהרבה דברים מעשה שדים, כגון לשאול בשדים וכיוצא בזה להשביעם, והוא מותר, אבל כשפים אין נראה דהוא מותר למסור להם להשתמש בהם, כי אם לסלק הכשפים. ומה שהכריח לומר ד'שמות הטומאה מסר להם', דלא יתכן לפרש שנתן להם נכסים, דהא נתן הכל ליצחק בנו, דכתיב (פסוק ה) "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק"׃

60 **התפשטות הנפש מן הגוף** (על "לא נאמרה גויעה אלא בצדיקים") **לא נאמר גויעה רק בצדיקים.** בסוף פרק קמא דבבא בתרא (טז ע"ב), ושם הקשה והלא דור המבול נאמר בו גויעה (לעיל ז, כא), ומתרץ התם 'גויעה ואסיפה' קאמר. ונראה דהכי פירושו כי לשון 'גויעה' היא אפיסה לגמרי, כמו "גועגו ואבדנו" (ר' במדבר יז, כז), נמצא כי לשון גויעה הוא אפיסה, והצדיק נתפשט מן הגוף וכוחות הגופנים פסו תמו ממנו לגמרי, עד שנפשו שכלית, ונקרא 'גויעה' על הגוף, שיקנה מדריגת הרוחנית. אבל הרשעים - בעבור כי נפשם אינה זכה וטהורה, ונפשם נוטה אל הגוף, הרי בנפשם לא שייך 'גויעה', שלא נסתלק הגוף מהם. ומקשה והא בדור המבול נמי כתיב (לעיל ז, כא) לשון 'גויעה', ומתרץ 'גויעה ואסיפה' [קאמרינן]. פירוש דודאי בדור המבול דכתיב 'גויעה' מפני שנתמו ונאבדו לגמרי, ולא נשאר נפשם וגופם, ושייך בזה גויעה בודאי. אבל 'גויעה ואסיפה' שייך דוקא בצדיק, כיון דכתיב (פסוק ח, יז) 'אסיפה', הרי מורה על השארות שיש לו, שהרי נאמר שאסף נפשו, ונאמר 'גויעה' דהוא לא נאמר רק על סלוק הגוף ממנו, עד שנסתלק הגוף לגמרי, לפיכך במקום שנאמר 'גויעה ואסיפה' אי אפשר לפרש רק על הצדיק. והנה פירושו כי מפני הסתלקות הגוף - נאסף הנפש אל עמיו, כי הגויעה היא הסתלקות הגוף, וזהו שייך גבי צדיקים דוקא, כי להם יש התפשטות הגוף, ולא לרשעים. והוא יתעלה שמו יצרף אותנו אל הצדיקים, ויתן חלקנו בחיים, אמן׃